СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ

„Димитър А. Ценов" - Свищов

KreativEU
Knowledge & Creativity European University

Международна научно-практическа конференция

90 години дарителство, знание, иновации и устойчиво развитие в СА „Д. А. Ценов" – Свищов

Том III

5-7 ноември 2026 г.

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ

90 ГОДИНИ ДАРИТЕЛСТВО, ЗНАНИЕ, ИНОВАЦИИ И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ В СА „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

Свищов, 5-7 ноември 2026 г.

Посветена на 90 години от създаването на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“

Сборник с доклади

ТОМ III

Международната научно-практическа конференция е организирана при изпълнение на Административен договор № КП-06-МНФ/23 от 18.08.2026 г. (BNSF-1.010-0023-C01) на Фонд „Научни изследвания“ при МОН по Процедура за подкрепа на международни научни форуми, провеждани в Република България

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2026

ПРОГРАМЕН КОМИТЕТ
Доц. д-р Марин Маринов
Ректор на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ – председател
Проф. д-р Красимир Шишманов
Проф. д. н. Божидар Божинов
Проф. д-р Любчо Варамезов
Доц. д-р Маргарита Шопова
Доц. д-р Ваня Григорова
Доц. д-р Румен Ерусалимов
Доц. д-р Пламен Йорданов
Доц. д-р Драгомир Илиев
Доц. д-р Иван Марчевски
Доц. д-р Ирена Емилова
Доц. д-р Сергей Найденов
Доц. д-р Катя Личева
Проф. д-р Пенка Шишманова
Доц. д-р Елена Йорданова
Доц. д-р Пламен Петков
Доц. д-р Пепа Стойкова
Доц. д-р Михаил Чиприянов
Доц. д-р Любка Илиева
Доц. д-р Теодора Филипова
Ст. преп. Елка Узунова
Ст. преп. д-р Радослав Николов

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ
Доц. д-р Здравко Любенов – *председател*
Проф. д-р Светослав Илийчовски
Проф. д-р Атанас Атанасов
Доц. д-р Галина Чиприянова
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Красимира Славева
Гл. ас. д-р Асен Божиков
Ст. преп. д-р Венцислав Диков

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ
Проф. д-р Атанас Атанасов – *председател*
Проф. д-р Светослав Илийчовски
Проф. д-р Красимир Шишманов
Доц. д-р Искра Пантелеева
Доц. д-р Танер Исмаилов
Доц. д-р Здравко Любенов
Доц. д-р Галя Иванова-Кузманова
Доц. д-р Ирена Емилова
Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Елена Йорданова
Доц. д-р Любка Илиева
Доц. д-р Валентин Милинов
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Венцислав Василев
Доц. д-р Зорница Петкова

Публикуваните материали са рецензирани по метода на двойно сляпо рецензиране. Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете. Фонд „Научни изследвания“ не носи отговорност за съдържанието на докладите, представени на научния форум, както и за съдържанието на рекламните и други материали за него.

ISBN 978-954-23-2690-8 (print)
ISBN 978-954-23-2691-5 (online)

D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS – SVISHTOV

INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE

90 YEARS OF CHARITY, KNOWLEDGE, INNOVATION AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS - SVISHTOV

Svishtov, 5th - 7th November 2026

Dedicated to the 90th anniversary since the establishment of D. A. Tsenov Academy of Economics

Conference Proceedings

VOLUME III

The International Scientific and Practical Conference was organized in the implementation of Administrative Contract № КП-06-МНФ/23 of August 18, 2026 (BNSF-1.010-0023-C01), awarded by the Bulgarian National Science Fund at the Ministry of Education and Science under the Procedure for Support of International Scientific Forums Held in the Republic of Bulgaria

Tsenov Academic Publishing House
Svishtov
2026

PROGRAM COMMITTEE
Assoc. Prof. Marin Marinov, PhD
Rector of D. A. Tsenov Academy of Economics
Prof. Krasimir Shishmanov, PhD
Prof. Bozhidar Bozhinov, PhD
Prof. Lyubcho Varamezov, PhD
Assoc. Prof. Margarita Shopova, PhD
Assoc. Prof. Vanya Grigorova, PhD
Assoc. Prof. Rumen Jerusalemov, PhD
Assoc. Prof. Plamen Yordanov, PhD
Assoc. Prof. Dragomir Iliev, PhD
Assoc. Prof. Ivan Marchevski, PhD
Assoc. Prof. Irena Emilova, PhD
Assoc. Prof. Sergey Naydenov, PhD
Assoc. Prof. Katya Licheva, PhD
Prof. Penka Shishmanova, PhD
Assoc. Prof. Elena Yordanova, PhD
Assoc. Prof. Plamen Petkov, PhD
Assoc. Prof. Pepa Stoykova, PhD
Assoc. Prof. Mihail Chipriyanov, PhD
Assoc. Prof. Lyubka Ilieva, PhD
Assoc. Prof. Teodora Filipova, PhD
Senior Lecturer Elka Uzunova
Senior Lecturer Radoslav Nikolov, PhD

ORGANIZING COMMITTEE
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov. PhD, Chairman
Prof. Svetoslav Iliychovski, PhD
Prof. Atanas Atanasov, PhD
Assoc. Prof. Galina Chipriyanova, PhD
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, PhD
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, PhD
Ch. Assist. Prof. Asen Bozhikov, PhD
Sen. Lect. Ventsislav Dikov

EDITORIAL BOARD
Prof. Atanas Atanasov, PhD – Chair
Prof. Svetoslav Iliychovski, PhD
Assoc. Prof. Iskra Panteleeva, PhD
Prof. Krasimir Shishmanov, PhD
Assoc. Prof. Taner Ismailov, PhD
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov, PhD
Assoc. Prof. Galya Ivanova-Kuzmanova, PhD
Assoc. Prof. Irena Emilova, PhD
Assoc. Prof. Hristo Sirashki, PhD
Assoc. Prof. Elena Yordanova, PhD
Assoc. Prof. Lyubka Ilieva, PhD
Assoc. Prof. Valentin Milinov, PhD
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, PhD
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, PhD
Assoc. Prof. Ventsislav Vasilev, PhD
Assoc. Prof. Zornitsa Petkova, PhD

The published materials have been peer-reviewed using the double-blind review method. The authors are solely responsible for the content of the materials, the opinions expressed, the data used, the cited sources, and the linguistic formatting of the texts. The Bulgarian National Science Fund bears no responsibility for the content of the papers presented at the scientific forum, nor for the content of its promotional or other materials.

ISBN 978-954-23-2690-8 (print)
ISBN 978-954-23-2691-5 (online)

СЪДЪРЖАНИЕ

ТОМ III
ОТРАСЛИ НА ИКОНОМИКАТА

THE FRANCHISE BUSINESS MODEL IN CONTEMPORARY INTERNATIONAL BUSINESS: OPPORTUNITIES AND LEGAL PERSPECTIVES
Prof. Dr. Emilija Gjorgjioska, PhD, Prof. Dr. Tatjana Spaseska, PhD, Prof. Dr. Aneta Risteska-Jankuloska, PhD, Prof. Dr. Dragica Odzaklieska, PhD 9

ЧОВЕШКИЯТ КАПИТАЛ КАТО ФАКТОР ЗА ПРЕДПРИЕМАЧЕСКИЯ УСПЕХ – ЕМПИРИЧНО ИЗСЛЕДВАНЕ СРЕД МЛАДИ БЪЛГАРСКИ ПРЕДПРИЕМАЧИ
Проф. д-р Любчо Варамезов, докторант Любомир Николов..... 19

ПОТЕНЦИАЛ ЗА РАЗВИТИЕ НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ СХЕМИ ЗА КАЧЕСТВО ПРИ СЕЛСКОСТОПАНСКИТЕ ПРОДУКТИ И ХРАНИ В БЪЛГАРИЯ
Проф. д-р Марина Николова..... 27

ПРИЛАГАНЕ НА КЛЪСТЕРЕН АНАЛИЗ ПРИ МОНИТОРИНГ НА ДЕБИТОРСКАТА ЗАДЛЪЖНЯЛОСТ
Проф. д-р Светослав Илийчовски..... 37

ФОЛКЛОРНИЯТ ТУРИЗЪМ КАТО РЕСУРС ЗА РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ: СТРАТЕГИЧЕСКИ ПОДХОД
Проф. д-р Теодора Димитрова, д-р Захарина Томова 47

ОЦЕНКА НА ЧУВСТВИТЕЛНОСТТА НА ВЪТРЕШНОТО ПОТРЕБЛЕНИЕ НА ОСНОВНИ ХРАНИТЕЛНИ ПРОДУКТИ В КОНТЕКСТА НА ХРАНИТЕЛНАТА СИГУРНОСТ НА БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Ангел Саров, Гл. ас. д-р Михаела Михайлова, гл. ас. д-р Даниела Цвяткова, гс. д-р Боряна Козарева, ас. Диляна Бояджиева 54

ПРЕКИТЕ ЧУЖДЕСТРАННИ ИНВЕСТИЦИИ НА БАЛКАНИТЕ – ХРОНОЛОГИЯ И ВЪЗМОЖНОСТИ
Доц. д-р Добрин Ганчев, доц. д-р Сергей Найденов 62

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ОСНОВНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА УПРАВЛЕНСКИЯ ПРОЦЕС В СЪВРЕМЕННИТЕ ЗЕМЕДЕЛСКИ СТОПАНСТВА
Доц. д-р Елена Йорданова, гл. ас. д-р Георги Ангелов, гл. ас. д-р Цветан Марков..... 73

ПОДКРЕПА НА ИНИЦИАТИВИ ЗА УСТОЙЧИВОСТ - ВОДЯТ ЛИ ПОЛОЖИТЕЛНИТЕ НАГЛАСИ ДО ГОТОВНОСТ ЗА ПОЕМАНЕ НА РАЗХОДИ?
Доц. д-р Емил Николов 78

ДИГИТАЛНА ТРАНСФОРМАЦИЯ НА БИЗНЕСА – ПРЕДПРИЕМАЧЕСКИ КОНТЕКСТ
Доц. д-р Искра Пантелеева, проф. д-р Беата Сковрон-Миелник, гл. ас. д-р Себастиан Наройчик..... 88

ДИГИТАЛНАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ И ИЗКУСТВЕНИЯТ ИНТЕЛЕКТ КАТО ДВИГАТЕЛИ НА НОВИТЕ ТЕНДЕНЦИИ В ТУРИЗМА
Доц. д-р Любка Илиева, проф. д.ик.н. Марина Алексеевна Измайлова 97

ИНОВАЦИОННИ ПОДХОДИ В УПРАВЛЕНИЕТО НА ТУРОПЕРАТОРСКАТА ДЕЙНОСТ
Доц. д-р Любомира Тодорова 105

СЕМЕЙНИЯТ БИЗНЕС В БЪЛГАРИЯ КАТО МОДЕЛ ЗА ОСЪЩЕСТВЯВАНЕ НА ТЪРГОВСКА ДЕЙНОСТ
Доц. д-р Петранка Мидова 112

ПРИНОС НА ИКОНОМИКАТА НА СПОДЕЛЯНЕТО ЗА ПОСТИГАНЕ НА ЦЕЛИТЕ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ
Доц. д-р Петя Иванова..... 119

ИЗСЛЕДВАНЕ ПРИЛОЖЕНИЕТО НА АНАЛИЗА НА ГОЛЕМИ ДАННИ В ПРЕДПРИЯТИЯТА ОТ РИТЕЙЛ СЕКТОРА: ПРИМЕРИ ОТ ЕВРОПЕЙСКИ СТРАНИ
Доц. д-р Симеонка Петрова..... 127

THE ROLE OF DIGITAL ECOSYSTEMS IN ACCELERATING ENTREPRENEURIAL CAPACITY IN EMERGING ECONOMIES
Assoc. Prof., PhD Tatiana Bucos..... 137

ТУРИЗЪМ В УСЛОВИЯТА НА ГЛОБАЛНА ИКОНОМИЧЕСКА И ГЕОПОЛИТИЧЕСКА КРИЗА
Доц. д-р Тихомир Личев..... 145

СОЦИАЛНАТА ИКОНОМИКА – ХАРАКТЕРИСТИКИ, ЦЕЛИ, ОБХВАТ
Гл. ас. д-р Ваня Ганева..... 151

ДИСПРОПОРЦИИ В ДИГИТАЛНОТО РАЗВИТИЕ НА ТЪРГОВСКИЯ БИЗНЕС В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
Гл. ас. д-р Зоя Иванова, гл. ас. д-р Иван Маринов..... 158

СЪТРУДНИЧЕСТВОТО И ИНДУСТРИАЛНИТЕ ЕКОСИСТЕМИ КАТО ДВИГАТЕЛИ ЗА ИНОВАЦИИ И РАЗВИТИЕ НА МАЛКИ И СРЕДНИ ПРЕДПРИЯТИЯ
Гл. ас. д-р Ивайло Костов 166

THE INTRODUCTION OF THE EURO AND THE FUTURE OF RETAIL TRADE IN BULGARIA: ATTITUDES AND PROSPECTS
Head Assist. Prof. PhD, Ivan Marinov 173

СЪВРЕМЕННИ АГРОБИЗНЕС РЕШЕНИЯ В КОНТЕКСТА НА КРЪГОВАТА ИКОНОМИКА
Гл. ас. д-р Илияна Кръстева..... 181

ДИГИТАЛНО ПРЕПОЗИЦИОНИРАНЕ НА ТУРИСТИЧЕСКИТЕ ДЕСТИНАЦИИ: ИНОВАЦИИ, МАРКЕТИНГ И ИКОНОМИЧЕСКИ ЕФЕКТИ
Гл. ас. д-р Кристина Шопова, д-р Юлия Проценко 188

СИСТЕМА ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА НА ГРИФИД ХОТЕЛИ
Гл. ас. д-р Павлин Павлов 196

ТЪРГОВСКИ КОМУНИКАЦИИ И ИЗПОЛЗВАНЕТО ИМ ОТ СЪВРЕМЕННИ ЗЕМЕДЕЛСКИ ФИРМИ
Гл. ас. д-р Цветелина Кабакчиева 204

ДОВЕРИЕТО В СПОДЕЛЯНЕТО НА ЗНАНИЯ
Гл. ас. д-р Явор Станев 208

ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВОТО В КОНТЕКСТА НА НАГЛАСИТЕ В БЪЛГАРСКОТО ОБЩЕСТВО И БИЗНЕС
Ас. д-р Александър Личев 217

ТЕНДЕНЦИИ ПРИ РЕГИСТРАЦИЯТА НА ДРУЖЕСТВА С ПРОМЕНЛИВ КАПИТАЛ В БЪЛГАРИЯ
Ас. д-р Елена Вълчева 225

ТЪРГОВСКИТЕ ФИРМИ В СВИЩОВ В ПЕРИОДА ОТ ОСВОБОЖДЕНИЕТО ДО ВОЙНИТЕ (1912-1918 Г.) – ОБЩ ПРЕГЛЕД
Преп. д-р Емилия Вачева 232

СПЕЦИФИКИ ПРИ „МОДУЛИРАНЕ“ НА ПРАВООТНОШЕНИЯТА В АДМИНИСТРАТИВНОНАКАЗАТЕЛНОТО ПРОИЗВОДСТВО В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ“ /ОБЗОР НА ПОРОЧНАТА САНКЦИОННА ПРАКТИКА
Преп. Игнат Папазов 240

ОБОГАТЯВАНЕТО НА ДЛЪЖНОСТТА – СТРАТЕГИЯ ЗА МОТИВАЦИЯ И ПРЕДПОСТАВКА ЗА ФОРМИРАНЕ НА НЕФОРМАЛНИ ИНОВАЦИОННИ МРЕЖИ
Докторант Анелия Станева 246

РЕТРОСПЕКТИВЕН АНАЛИЗ В РАЗВИТИЕТО НА ПОДХОДА ЛИДЕР КЪМ ВОМР
Докторант Аделина Ангелова 253

ПОТЕНЦИАЛ И ПЕРСПЕКТИВИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ГОЛФ ТУРИЗМА В БЪЛГАРИЯ
Докторант Ангел Ангелов 263

ТЕРИТОРИАЛНО РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ЗАЕТОСТТА И РЕГИОНАЛНИ РАЗЛИЧИЯ В БАЛНЕО, СПА И УЕЛНЕС ТУРИЗМА В БЪЛГАРИЯ
Докторант Антоанета Христова, ас. д-р Бартош Марчинковски 270

ДИСБАЛАНСИ И ПАЗАРНИ ДЕФОРМАЦИИ НА ПОЗЕМЛЕНИТЕ ОТНОШЕНИЯ В БЪЛГАРИЯ
Докторант Атанас Атанасов 278

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА УСЪВЪРШЕНСТВАНЕ ПОТЕНЦИАЛА НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ В СЪВРЕМЕННИТЕ ЗЕМЕДЕЛСКИ СТОПАНСТВА В КОНТЕКСТА НА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ
Докторант Боримил Шопов 285

КЛИМАТОЛЕЧЕНИЕТО КАТО СПЕЦИАЛИЗИРАНА ФОРМА НА ЗДРАВНИЯ ТУРИЗЪМ: ТЕОРЕТИЧЕН АНАЛИЗ И КОНЦЕПТУАЛНО ПОЗИЦИОНИРАНЕ
Докторант Ваня Стоева-Андонова..... 290

ОТ ЛИНЕЙНИЯ КЪМ КРЪГОВИЯ МОДЕЛ: КОНЦЕПТУАЛНИ ОСНОВИ И СЕКТОРНИ ПРОЯВЛЕНИЯ В ТУРИЗМА
Докторант Виктория Георгиева Джамбазка..... 297

ДИГИТАЛИЗАЦИЯ В ИНДУСТРИАЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ – ОСНОВНИ НАПРАВЛЕНИЯ И ЦЕЛЕВИ ОРИЕНТИРИ
Докторант Деница Гъркова 306

ЗАЩО ESG НЕ РАБОТИ (И КАК ДА ГО НАПРАВИМ ДА РАБОТИ): КРИТИЧЕН АНАЛИЗ НА ESG ПРАКТИКИТЕ В МСП
Докторант Десислава Белева-Димитрова 313

МЕСТНОТО САМОУПРАВЛЕНИЕ КАТО ФАКТОР ЗА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ И КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТТА НА ТУРИСТИЧЕСКИТЕ ДЕСТИНАЦИИ
Докторант Ива Пламенова Панайотова..... 324

ТЕХНОЛОГИЧНИТЕ ИНОВАЦИИ КАТО ФАКТОР ЗА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТ
Докторант Калин Борисов..... 332

ФИНАНСИРАНЕ НА ТУРИСТИЧЕСКИ ДЕЙНОСТИ ЧРЕЗ НПВУ И ЕВРОПЕЙСКИТЕ ФОНДОВЕ
Докторант Мария Иванова Павлова-Кондрова..... 340

ЗАПЛАХИ ЗА КОРПОРАТИВНАТА СИГУРНОСТ ПРЕД ТЪРГОВСКИЯ БИЗНЕС
Докторант Ралица Йовчева..... 349

ДИГИТАЛНИТЕ ТЕХНОЛОГИИ КАТО ФАКТОР ЗА ТРАНСФОРМАЦИЯ НА ТУРИСТИЧЕСКИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ
Докторант Теодора Попова 357

РАЗВИТИЕ НА ИНДУСТРИЯТА В БЪЛГАРИЯ – РЕТРОСПЕКТИВЕН АНАЛИЗ
Докторант Тихомир Георгиев..... 367

РОЛЯТА НА КЕТЪРИНГ ОБСЛУЖВАНЕТО КАТО ФАКТОР ЗА ПОВИШАВАНЕ АТРАКТИВНОСТТА НА ТУРИСТИЧЕСКИТЕ СЪБИТИЯ
Докторант Цветелина Петрова..... 375

СЪВРЕМЕННИ МЕТОДИЧЕСКИ ПОДХОДИ ПРИ РЕАЛИЗИРАНЕ НА УЧЕНИЧЕСКИ ТУРИСТИЧЕСКИ ПЪТУВАНИЯ
Докторант Цветелина Телбис 382

ИНТЕГРИРАНЕ НА КРЪГОВИ БИЗНЕС МОДЕЛИ В ПРЕДПРИЯТИЯТА КАТО ОСНОВА ЗА ПРЕХОД КЪМ ИНДУСТРИЯ 5.0
Докторант Захари Пенев..... 390

ESG PERFORMANCE AND MARKET VALUATION IN CHINA'S INDUSTRIAL SECTOR: THE MODERATING ROLE OF IDIOSYNCRATIC RISK
PhD student Yan Fu 398

R&D CAPITAL INTENSITY AND FIRM VALUE IN CHINA'S INDUSTRIAL SECTOR: EVIDENCE FROM OWNERSHIP HETEROGENEITY
PhD student Xinyue Du 412

UNMANNEDSTORES–НОВАТА КОНЦЕПЦИЯ В СВЕТОВНАТА ТЪРГОВСКА ПРАКТИКА
Студент Аница Декова 425

ОТРАСЛОВА СТРУКТУРА НА ИКОНОМИКАТА И НЕЙНОТО ЗНАЧЕНИЕ ЗА ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ
Студент Борислава Горецова 431

ВЛИЯНИЕТО НА ДИГИТАЛИЗАЦИЯТА ВЪРХУ УПРАВЛЕНСКИТЕ РЕШЕНИЯ В МАЛКИЯ БИЗНЕС
Студент Даяна Пламенова Лучева 441

ИКОНОМИЧЕСКИ И СОЦИАЛНИ ИЗМЕРЕНИЯ НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО

ELENA DALLES AND PHILANTHROPY IN BELLE ÉPOQUE: HERITAGE, SOCIAL IMPACT AND CULTURAL LEGACY
Prof. Dr. Hab. Silviu Miloiu 455

РЕСУРСНИ И ОРГАНИЗАЦИОННИ ПРЕДПОСТАВКИ ЗА ВНЕДРЯВАНЕ НА ИИ-БАЗИРАНИ СИСТЕМИ В БЪЛГАРСКИТЕ ЧИТАЛИЩА
Доц. д-р Александрина Александрова, гл. ас. д-р Атанаска Решеткова, гл. ас. д-р Евгени Овчинников 487

ОТВЪД РЕКА ДУНАВ: НЕВИДИМИЯТ ИКОНОМИЧЕСКИ, ИНТЕЛЕКТУАЛЕН И КУЛТУРЕН МОСТ МЕЖДУ СВИЩОВ И БУКУРЕЩ ПРЕЗ ВЕКОВЕТЕ
Доц. д-р Александър Ганчев 495

КУЛТУРНОТО И ПРИРОДНОТО НАСЛЕДСТВО КАТО ОБЕКТ НА УСТОЙЧИВАТА ОТЧЕТНОСТ
Доц. д-р Галина Чиприянова, студент Emanuel Proenca Gomes, студент Rodrigo Miguel Gomes Rodrigues, студент Lara Alexandra De Paiva Tome, студент Miguel Angelo Bretes Pereira Carolo студент Santiago Pimenta Fernandes, студент Faisal S. A. Abulhatal 502

ПАРАДОКСИТЕ НА ЕДИН ТУРИСТИЧЕСКИ ОБЕКТ: РЕСТОРАНТ И БАР-ВАРИЕТЕ „ЦИГАНСКИ ТАБОР“ МЕЖДУ ЕТНИЧЕСКАТА КУЛТУРА И КОМЕРСИАЛНАТА ЕКЗОТИЗАЦИЯ
Доц. д-р Йелис Еролова, гл. ас. д-р Бехрин Шопова 509

РАЗВИТИЕ НА СТОПАНСКАТА ЕТИКА В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Катя Личева 517

REMARKABLE, VETERAN AND MONUMENTAL TREES AS HERITAGE: RECOGNITION AND THE GOVERNANCE OF CARE IN SELECTED EUROPEAN JURISDICTIONS
Assoc. Prof. Lucia Nováková, PhD, Prof. Dr. Hab. Silviu Miloiu 522

ИНСТИТУЦИОНАЛНИЯТ МОДЕЛ НА СТОПАНСКАТА АКАДЕМИЯ „ДИМИТЪР А. ЦЕНОВ“ ЗА КАЧЕСТВО И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ – 90 ГОДИНИ ЛИДЕРСТВО В ИКОНОМИЧЕСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ НА СТРАНАТА
Доц. д-р Росица Колева 540

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ВНЕДРЯВАНЕТО НА ИНОВАЦИИ В КУЛТУРНИЯ ТУРИЗЪМ
Гл. ас. д-р Милен Атанасов, ас. д-р Йоана Константинова..... 550

THE IMPACT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE ON THE EDUCATION SYSTEM
Senior Instructor PhD in Economic Sciences Fuad Jabbarov Zeydulla Oglu 558

POTENTIAL OF INTERNATIONAL LEGAL FRAMEWORKS PROTECTING INTRINSIC VALUES IN CULTURAL HERITAGE
Assistant Professor PhD Said Edaich 567

MANAGEMENT OF CULTURAL-RELIGIOUS HERITAGE: HISTORICAL, SPIRITUAL, AND INTERNATIONAL DIMENSIONS OF FÁTIMA AND CZĘSTOCHOWA
Katarzyna Łukaniszyn-Domaszewska, PhD, Katarzyna Mazur-Włodarczyk, PhD, Elżbieta Karaśq, PhD..... 576

INDUSTRY-ORIENTED CHINESE CRAFTS: AN EXPECTATIONS PERSPECTIVE
Katarzyna Mazur-Włodarczyk, PhD, Katarzyna Łukaniszyn-Domaszewska, PhD 588

WOMEN DONATIONS TO SWEDISH RELIGIOUS INSTITUTIONS
PhD student Ciocoiu Elena-Adriana 599

РОЛЯТА НА ДИГИТАЛИЗАЦИЯТА ЗА ОПАЗВАНЕТО НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО
Студент Димитрийка Атанасова Чакова 606

КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО КАТО РЕСУРС ЗА МЕСТНОТО ИКОНОМИЧЕСКО РАЗВИТИЕ В МАЛКИТЕ ГРАДОВЕ
Студент Николина Кирякова 615

СЪВРЕМЕННИ МЕТОДИЧЕСКИ ПОДХОДИ ПРИ РЕАЛИЗИРАНЕ НА УЧЕНИЧЕСКИ ТУРИСТИЧЕСКИ ПЪТУВАНИЯ

Цветелина Телбис[1]

Резюме: *Основна цел на настоящия доклад е да представи същността и видовете ученическите туристически пътувания, съвременните образователни методи и процесът на планиране на ученическите туристически пътувания. Докладът се състои от три части. Първата разглежда същността и видовете ученически туристически пътувания. Втората представя съвременни методически подходи, техните характеристики и образователният ефект от приложението им. Технологията на процеса по осъществяване на ученическите пътувания, която включва методическо и организационно-технологично планиране и реализиране на ученическото пътуване, е представена в третата точка от доклада. Използвани са метод на проучване и анализ на специализирана научна литература, както и преглед и анализ на действащи нормативни документи, свързани с организирането и провеждането на ученически туристически пътувания в България. Поставя се акцент върху ролята на ученическите туристически пътувания като форма на обучение, която подкрепя прилагането на съвременните методи на обучение и подготвя участниците в тях в изграждането на умения за критическо мислене, комуникативност, работа в екип и др., които са ключови за тяхната професионална реализация и са важни в съвременното общество.*

Ключови думи: *ученически туристически пътувания, съвременни образователни подходи, технология на реализация, образователен ефект*

JEL: I20, L83, Z32

CONTEMPORARY METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE IMPLEMENTATION OF STUDENT TOURIST TRIPS

Tsvetelina Telbis

Abstract: *The main objective of this report is to present the essence and types of student tourist trips, contemporary educational methods and the process of planning student tourist trips. The report consists of three main sections. The first one examines the essence and types of school trips. The second one presents contemporary methodological approaches, their characteristics and the educational effect of their application. The technology of the process of implementing school trips, which includes methodological and organisational-technological planning and implementation of the student trip, is presented in the third part of the report. The methods used in this report include the method of research and analysis of specialised scientific*

[1] e-mail: d010424336@uni-svishtov.bg, Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ – Свищов, катедра „Икономика и управление на туризма“

literature, as well as a review and analysis of current regulatory documents related to the organisation and implementation of school trips in Bulgaria. Emphasis is placed on the role of school trips as an educational form that supports the application of contemporary educational methods and prepares the participants in building critical thinking, communication skills, teamwork skills and other important skills, which are key for their professional realisation and are important in modern society.

Key words*: school tourism trips, contemporary educational approaches, implementation technology, educational effect*

JEL: I20, L83, Z32

Въведение

Научният интерес към ученическите туристически пътувания като форма на образователен туризъм нараства значимо. Изследователите в тази област ги разглеждат като ефективно средство за учене чрез преживяване и метод за изграждане на трайни знания и умения. Същността на ученическите туристически пътувания се свързва не само с организирана форма на отдих, а с тяхната важна роля да обогатяват учебния процес чрез дейности извън традиционната среда на класната стая. Изискванията на съвременното образование, съобразено с необходимостта на новите поколения за изграждане на практически умения и компетентностно учене, налагат подробно изследването на ученическите туристически пътувания.

Цел на настоящия доклад е да представи същността и видовете ученическите туристически пътувания, съвременните образователни методи и процесът на планиране на ученически туристически пътувания.

Ученическите туристически пътувания осигуряват реална среда, в която учениците са активни участници, които изследват, дискутират, анализират информация и правят изводи. Те също създават възможност за развитие на социални и емоционални компетентности и личностно развитие. Добре планираните ученически пътувания, които следват заложените по учебните предмети цели, могат да бъдат ефективен педагогически метод.

1. Същност и видове ученическите туристически пътувания

1.1 Същност на ученическите туристически пътувания

Ученическите туристически пътувания са форма на образователен туризъм с основна цел придобиване и/или обогатяване на знания чрез преживяване извън мястото на постоянно местоживеене по предварително разработени програма и маршрут, съобразно потребностите, желанията и възрастта на пътуващите. Предимствата за участниците в тези пътувания са свързани с възможност за провеждане на обучение в нетрадиционна среда, извършване на научно-практическа дейност, насърчаване на работа в екип,

комбинация от физическо пътуване и виртуални преживявания, съчетаване на учене с развлечение и отдих и др.

Ученическите пътувания с образователна цел представляват организирано обучение извън класната стая, което подкрепя прилагането на компетентностния подход и допринася за постигането на неговите цели – развиване на умения за действие в нестандартни ситуации, практическа насоченост, развиване на креативност, екипна дейност, предприемчивост и др. Посещаваните обекти по време на ученическите пътувания най-често са музеи, исторически и архитектурни места, природни паркове и резервати, обсерватории. Организирането и провеждането на ученически пътувания в България е нормативно регламентирано чрез закони и наредби на Министерството на образованието и науката и Министерството на туризма[2].

1.2 Видове ученически туристически пътувания

Ученическите туристически пътувания могат да се класифицират по различни критерии. Според продължителността ученическите пътувания могат да бъдат еднодневни, двудневни, многодневни пътувания, според териториалния обхват основно могат да бъдат в рамките на страната (национални) и международни, според целта могат да бъдат бяло училище, зелено училище, детски лагер, пътуващо училище, екскурзионно летуване, поход и др.

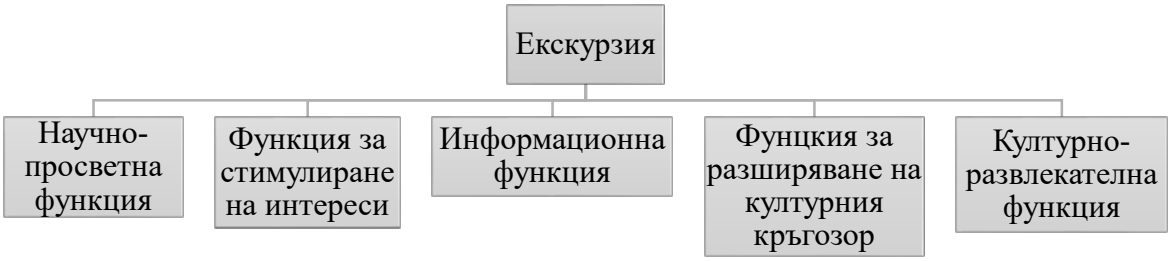
Съгласно Наредбата за детските и ученическите туристически пътувания с обща цена, инициирани от институциите в системата на предучилищното и училищното образование туристическите пътувания за деца и ученици могат да се проведат под формата на „детски лагери, екскурзионно летуване, походи, училища сред природата (зелени училища, пътуващи училища), ски ваканции и обучение по зимни спортове и други пътувания с образователна, възпитателна, културно-развлекателна и опознавателна цел“ (Министерство на образованието и науката).

Освен представените в Наредбата варианти на ученически туристически пътувания за целите на изследването авторът откроява ученическата образователна екскурзия като един от често реализираните видове образователни пътувания в страната.

Б. В. Емельянов разглежда значението на екскурзията като педагогически процес, нейните същност и функции, както и използването на психология и логика в екскурзионната дейност. Той определя екскурзията като „визуален познавателен процес на човека за околния свят, базиран на предварително избрани обекти, разположени в помещенията като предприятия,

[2] Вж. Наредба № 10 от 1 септември 2016 г. за организация на дейностите в училищното образование, обн. ДВ, бр. 73/16.09.2016 г. и последващите изменения; Наредба за детските и ученическите туристически пътувания с обща цена, инициирани от институциите в системата на предучилищното и училищното образование, обн. ДВ, бр. 103/27.12.2016 г. и последващите изменения.

лаборатории, изследователски институти и др.“, а в по-обобщен вариант авторът дефинира понятието по следния начин: „съвкупност от знания, съобщени в специфична форма на група хора, и определена система от действия за тяхното предаване“ (Емельянов, 2007, стр. 20-21). Според целите на екскурзията Б. В. Емельянов разграничава следните видове екскурзии: отдих, учебна, научна, общообразователна, културно-образователна, културно-възпитателна. Задачите на учебната екскурзия са свързани с усвояване знания по учебни предмети (ботаника, география, история), а формите на изпълнение са провеждане на урок извън класната стая (Емельянов, 2007, стр. 21). Той определя екскурзията като познавателен процес, който с състои от две основни части: познание чрез сетивните възприятия и логическо познание (мислене). Този процес на познание започва при контакта на човека с обектите на познание като исторически и културни паметници, природата, исторически места. Б. В. Емельянов разглежда още функциите на екскурзията (виж Фигура 1).

Фигура 1. Основни функции на екскурзията
Източник: адаптирана от автора по Емельянов, Б. В. (2007). Экскурсоведение, стр. 26

Според Г. П. Долженко екскурзията е много повече от развлечение – тя е интелектуална дейност в свободно или учебно време, изискваща определен разход на физически и духовни сили. Поради своята яснота, достъпност, емоционалност, екскурзията е изключително ефективна форма на обучение, способстваща усвояване на фактите и същевременно обогатяваща човека и развиваща го както интелектуално, така и духовно (Долженко, 2008).

Ученическите туристически пътувания позволяват на учениците да преоткрият ученето по начин различен от традиционния в класната стая. Този вариант дава възможност за прилагане на теоретичните знания на практика, развива креативността и социалните умения на децата, спомага за подобрата концентрация. Обучението на открито, което е застъпено при провеждането на ученически туристически пътувания изгражда връзка с природата и устойчивото мислене. Обучението на открито има потенциала да се превърне в интегриращо, допълваща образователна форма и прогресивна педагогическа традиция, което може да предложи на учениците и учителите възможности да учат въз основа на наблюдения и опит в автентични ситуации (Gustafsson, Nelson, Szczepanski, & Gustafsson, 2012).

2. Съвременни методически подходи

Съвременните методи на обучение поставят ученика в центъра на учебния процес. Ученикът е активен участник, а учителят ментор. Анализът

Таблица 1. Класификация на съвременни методи на обучение

Основна група методи	Видове методи	Характеристика	Образователен ефект/резултат
ктивно учене	• Учене чрез дискусия (дебат, мозъчна атака) • Кооперативно учене (работа в групи) • Проблемно-базирано учене (PBL) • Учене чрез преживяване • Изследователско обучение	Ученикът е активен участник в учебния процес чрез мислене, обсъждане, решаване на проблеми	Развитие на критическо мислене, самостоятелност, прилагане на знания в реални ситуации
онструктивистки методи	• Учене чрез преживяване • Проблемно-ориентиран метод • Проектно-ориентиран метод • Изследователско обучение • Сторителинг	Знанието се постига чрез опит, предходни знания взаимодействие между участниците и участниците и средата	Ефективно изграждане на устойчиви знания чрез опит, изграждане на метакогнитивни умения
нтерактивни и колаборативни методи	• Казусен метод • Дискусионен метод • Сценарийно-базиран метод	Обучението се осъществява чрез съвместна работа	Развитие на комуникативни и социални умения екипна работа, умения за аргументация и критическо мислене
ифрови и технологични методи	• Смесено обучение • Геймификация • Обърната класна стая • Електронно обучение • Учене чрез преживяване	Активно включване на дигитални технологии	Комбиниране със съвременни интерактивни и персонализирани модели на обучение, гъвкавост, достъп до ресурси

Източник: информацията е систематизирана и обобщена от автора

на научната литература показва, че няма единна класификация на съвременните методи на обучение, тъй като методите могат да бъдат групирани според различни критерии. Трябва да се отбележи, че съвременните методи

не могат да бъдат строго категоризирани и причислени към само една група. Това се дължи на факта, че всеки метод съдържа комбинация от характеристики, което позволява да присъства в повече от една група, поради което класификациите имат аналитичен характер. Въз основа на теоретичен преглед авторът на изследването обобщава следните съвременни методи на обучение като едни от най-често прилаганите в съвременното образование (виж Таблица 1).

3. Технология на процеса по осъществяване на ученическите пътувания

3.1 Методическо планиране и реализиране на образователните цели на ученическото пътуване

За реализиране на образователните цели заложени в учебните програми чрез провеждане на ученически туристически пътувания е необходимо внимателно планиране на маршрута, програмата и посещаваните обекти. Съгласно Наредба № 10 от 1 септември 2016 г. за организация на дейностите в училищното образование всяко ученическо туристическо пътуване се осъществява по образователен маршрут, който включва посещения на „не по-малко от 3 туристически обекта от едно или няколко тематични направления: История, историческо наследство и археология; География и икономика; Природни науки, биоразнообразие и екология; Изкуства, архитектура и литература; Етнография, фолклор и занаяти.“ (Наредба № 10 от 2016).

Методическите подходи при организирането на ученическите туристически пътувания включват избор на образователни дейности, които да бъдат осъществени преди пътуването, подготовка на учебни задачи по време на неговата реализация и проверка и анализ на придобитите знания след приключване на пътуването.

Подготовката на пътуването включва поставяне на учебни цели и предварително планиране на необходимите средства и активности за постигането им. Провеждането на пътуването може да се състои от различни активности в зависимост от учебния предмет и разглежданата тема – наблюдение, дискусия, работа по групи, използване на интерактивни устройства, използване на смарт технологии и др. с цел постигане на учебните цели. След приключване на образователното туристическо пътуване е необходимо да се направи оценка на придобитите знания и умения, за да бъде ясна степента на постигане на образователните цели. Методите, които могат да се използват за анализ са устни методи – чрез дискусия, писмени методи – чрез тест, есе, лист за самооценяване в комбинация с рефлексивен лист, чрез проектна задача, или комбинация от тези методи. Ученическите туристически пътувания са не само посещение на избрани обекти, а педагогически инструмент, чиято цел е придобиване на дълготрайни знания чрез практически опит и преживяване.

3.2 Организационно-технологично планиране и реализиране на ученическото пътуване

При организацията на ученическите екскурзии се взимат предвид множество фактори като възраст на учениците в групата, образователна цел, маршрут, програма на екскурзията, безопасност, бюджет, транспорт, продължителност, настаняване и хранене и др.

Организационно-технологичният процес включва подготовката на необходимата документация и информиране на компетентните институции. Ученическите пътувания, които представляват туристически пътувания с обща цена, се организират и провеждат по реда на Наредбата за детските и ученическите туристически пътувания с обща цена, а пътуванията, които не попадат в нейния обхват, се организират по реда на Наредба № 10 за организация на дейностите в училищното образование. Документите се подготвят в зависимост от конкретното пътуване. Те могат да включват писмо до Регионално управление на образованието (РУО), договор между туроператор и директор, договор за транспортна услуга, заповед за провеждане на туристическо пътуване, декларация за информирано съгласие от родител, списък с ученици, инструктаж за безопасност, документ от личен лекар.

Ученическите туристически пътувания са специална категория пътувания, при която има специфични изисквания спрямо туроператор, придружаващ персонал по време на пътуването, транспорт, настаняване, хранене и др.

Основен момент при организирането и провеждането на ученически туристически пътувания е установяване на необходимите мерки за опазване на живота и здравето на учениците. Придружаващият педагогически персонал, медицинският и обслужващият персонал и представителят на туроператора са отговорни за опазването живота и здравето на пътуващите ученици от началото на пътуването, по време на престоя, до връщането им на родителите, попечителите, настойниците, или лицата, които полагат грижа за тях.

4. Заключение

В заключение може да се обобщи, че съвременните образователни методи превръщат ученическите туристически пътувания в ефективен начин за учене чрез преживяване, придобиване на практически знания, развитие на социални и личностни умения. Използването на педагогически методи като активно учене, конструктивистки метод, интерактивни и колаборативни методи, цифрови и технологични методи прави учебния материал по-достъпен и допринася за по-големия интерес към образователния процес сред новите поколения. За реализация на образователния ефект от значение е процесът на планиране на пътуването, който включва методическо планиране на образователните цели и добро организационно-технологично планиране, съобразено със спецификата на този вид пътувания и участниците в тях.

Ученическите туристически пътувания позволяват прилагането на голяма част от съвременните образователни методи като по този начин допринасят за образователната стойност на пътуването. Планирана и прилагана целенасочено тази форма на образователен туризъм може да бъде ценен инструмент за постигане на съвременно качествено образование.

Използвани източници

Долженко, Г. П. (2008). *Екскурсионное дело.* Москва - Ростов-на-Дону: Издательский център „Март“.

Емельянов, Б. В. (2007). *Экскурсоведение.* Москва: Советский спорт.

Министерство на образованието и науката. Retrieved from https://www.mon.bg/: https://www.mon.bg/regulation/naredba-za-detskite-i-uchenicheskite-turisticheski-patuvaniya-s-obstha-czena-inicziirani-ot-institucziite-v-sistemata-na-preduchilisthnoto-i-uchilisthnoto-obrazovanie/

Наредба № 10 от 2016. Retrieved from https://www.mon.bg/nfs/2016/09/izm-naredba10-2026_26062025.pdf

Gustafsson, P. E., Nelson, N., Szczepanski, A., & Gustafsson, P. A. (2012). Effects of an outdoor education intervention on the mental health of schoolchildren. *Journal of Adventure Education & Outdoor Learning*, 1-17.